

ПРАВОПИСНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІОГРАМИ ВИКЛАДАЧА ЛІНГВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

ХРИСТИНА КАРПОВЕЦЬ

Національний університет „Острозька академія”, Острог — Україна
khrystyna.karpovets@gmail.com; ORCID: 0000-0003-1221-5968

KOMPETENCJE ORTOGRAFICZNE JAKO ELEMENT PROFESJOGRAMU WYKŁADOWCY DYSYPLIN LINGWISTYCZNYCH

CHRYSTYNA KARPOWEĆ

Uniwersytet Narodowy „Akademia Ostrogska”, Ostroń — Ukraina

STRESZCZENIE. W artykule przeanalizowano kompetencje ortograficzne jako element profesjogramu wykładowcy dyscyplin lingwistycznych. Opisano językowe, metodyczne i psychologiczne czynniki kształtowania odpowiednich kompetencji. Profesjogram wykładowcy szkoły wyższej we właściwym paradygmacie edukacyjnym obejmuje takie cechy specjalisty, jak kompetencje zawodowe, profesjonalizm, umiejętności, warunki ich nabywania i rozwoju oraz kryteria ich oceny. Kompetencje ortograficzne w strukturze zawodowych kompetencji lingwistycznych filologa należą do kilku „podsystemów” (kompetencje ortograficzne → kompetencje lingwistyczne → kompetencje profesjonalnej komunikacji językowej). Jednocześnie stanowią one jednostkę złożoną, która zawiera elementy poznawcze, operacyjne, czynnościowe, semantyczne i behawioralne. Badanie naukowe ukazuje zjawisko mowy w związku z rozwojem umiejętności ortograficznych. Ich rozwój obejmuje przekształcenie mowy zewnętrznej w wewnętrzną, gdy reprodukcja obrazu słowa następuje automatycznie, a faktyczny proces językowy pozostaje poza świadomością.

Słowa kluczowe: kompetencje ortograficzne, profesjogram, mowa, myślenie.

SPELLING COMPETENCE AS AN ELEMENT OF PROFESSIOGRAM OF A LECTURER IN THE FIELD OF LINGUISTIC STUDIES

KHRYSTYNA KARPOVETS

National University of Ostroh Academy, Ostroh — Ukraine

ABSTRACT. The article focuses on spelling competence as a component of a lecturer's professionogram in the field of linguistics disciplines. In particular, the authors analyze how psycholinguistic factors form the current pedagogical competence. The professionogram of a lecturer in the educational paradigm covers such characteristics as competence, professionalism, and mastery, as well as the conditions of its acquisition, development, and criteria for evaluation. Spelling competence in the structure of the professional language-communicative competence of a philologist is a part of several "subsystems": spelling competence → linguistic competence → professional lingo-communicative competence. It is also a complex formation, which contains cognitive, operational, active, value-semantic, and behavioral components. The current article reveals the phenomenon of speech in connection with the deployment of spelling skills. Its development involves the transformation of external speech into the internal, when the reproduction of a word's image occurs automatically, and the actual linguistic process remains outside the consciousness.

Keywords: spelling competence, professional graphic, speech, thinking.

Активна перебудова українського суспільства з орієнтуванням на європейські стандарти, сучасні тенденції розвитку освітньо-виховної галузі зумовлюють потребу у висококваліфікованих спеціалістах, готових до самоосвіти й постійного самовдосконалення та здатних творчо й ефективно працювати в динамічних умовах професійної сфери. Діяльність викладача вищої школи залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, що в підсумку визначають рівень його фахової підготовки та професійної майстерності. Нинішня мовна ситуація, запровадження компетентнісного підходу в навчанні, гуманізація та гуманітаризація освіти вимагають перегляду кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм підготовки філологів, уточнення структури професійної компетентності й професіограми викладача лінгвістичних дисциплін, що й зумовлює актуальність теми наукової розвідки. з іншого боку, граматичний напрям у навчанні правопису передбачає свідоме запам'ятання орфографічних і пунктуаційних правил та формування відповідних умінь і навичок. Складність мовного матеріалу і часто безсистемність правописних правил створює потребу з'ясувати значення психолінгвістичного феномену мов-

лення та індивідуальних особливостей мислення, пам'яті й уваги у процесі вироблення правописної компетентності.

Професіографічні вимоги до викладача вищої школи аналізують С. Вітвицька [Вітвицька 2010], А. О. Вітченко й А. Ю. Вітченко [Вітченко, Вітченко 2017], О. Гура [Гура 2007], З. Мірошник і І. Талаш [Мірошник, Талаш 2014]. Однією з основних характеристик викладача-філолога є професійна мовнокомунікативна компетентність, схарактеризована в дослідженнях К. Климової [Климова 2011], Т. Симоненко [Симоненко 2006]. Будову мовної компетентності, зумовлену рівневим поділом мови, описує Н. Мордовцева [Мордовцева 2013] і виділяє з-поміж інших правописну компетентність, на формування якої впливають лінгвістичні, педагогічні та психологічні чинники. Психологічні аспекти мови й мовлення, без урахування яких неможливо описати процес формування правописної компетентності, висвітлюють дослідження Л. Виготського [Виготский 1982], П. Гальперіна [Гальперин 1995], Л. Засекоїної [Засекина, Засекін 2002], М. Скотта [Scott 2013].

Незважаючи на численні дослідження процесу формування професійної компетентності та її структури, відкритим залишається питання про значення правописної компетентності в системі фахової підготовки майбутніх філологів. З огляду на вищезазначене ставимо за мету проаналізувати місце правописної компетентності в структурі професіограми викладача лінгвістичних дисциплін, для чого сформулюємо низку завдань: 1) вивчити складники професіограми викладача-філолога; 2) з'ясувати місце правописної компетентності у структурі професіограми викладача лінгвістичних дисциплін; 3) проаналізувати структуру правописної компетентності, схарактеризувати лінгвістичні, педагогічні та психологічні чинники, які впливають на її формування; 4) вивчити зв'язок мови й мовлення з процесом формування правописної компетентності. У ході роботи було використано теоретичні методи наукового дослідження, що передбачали аналіз психолого-педагогічної, лінгвістичної і методичної літератури за темою розвідки, узагальнення опрацьованих наукових положень, характеристику професіографічних ознак викладача лінгвістичних дисциплін, виокремлення й опис лінгвістичних, педагогічних та психологічних факторів, від яких залежить процес вироблення правописної компетентності.

Змістові й функційні особливості певної професії, а також вимоги до фахівця певної сфери діяльності розкриває професіограма, яку пояснюють як „зумовлену змістом праці систему інформації про соціально-економічні, технологічні, санітарно-гігієнічні й педагогічні аспекти професії, її психологічні і психофізіологічні властивості та якості, що необхідні й достатні для успішного опанування й ефективного виконання конкретної професійної ді-

яльності” [Енциклопедія освіти 2008: 740]. Тут же зазначено, що розробники професіограми повинні враховувати динаміку розвитку конкретної професії та перспективи професійного зростання працівника [Енциклопедія освіти 2008: 741]. Відповідно до такого твердження сучасна професіограма викладача вищої школи вибудовується на компетентнісній освітній парадигмі. Як зазначають у статті А. О. Вітченко та А. Ю. Вітченко [Вітченко, Вітченко 2017: 175], систематизований опис ідеальної моделі викладача охоплює *характеристики* спеціаліста за основними напрямками фахової діяльності на певному етапі професійного розвитку (компетентність — професіоналізм — майстерність), *умови* їх набуття, розвитку й удосконалення та *критерії* оцінювання (*курсив* — Х. К.). Проаналізуємо професійну компетентність, професіоналізм і педагогічну майстерність як три основні етапи професіографування викладача вищої школи.

Компетентність — категорія суб’єктивна, адже це набута під час навчання інтегрована здатність особистості, що охоплює знання, уміння й навички, досвід, цінності, емоції та ставлення, які можна цілісно реалізувати на практиці [Бондаренко 2012: 159]. Професійна компетентність передбачає добру обізнаність у конкретній галузі знання, здатність успішно виконувати певну роботу. Це складне інтелектуальне, професійне й особистісне утворення, яке проявляється й удосконалюється в професійній діяльності [Савченко 2013: 4].

Професійна компетентність є початковим етапом професіоналізації фахівця і підґрунтям для становлення професіоналізму, що передбачає вироблення впродовж викладацької практики індивідуального стилю роботи, поглиблення й осмислення педагогічного досвіду, відпрацювання навичок успішної реалізації освітньо-виховних завдань [Вітченко, Вітченко 2017: 177]. Граничним щаблем професійного зростання викладача є педагогічна майстерність — найвищий рівень педагогічної діяльності в результативному аспекті та вияв творчої активності особистості педагога — у психологічному [Енциклопедія освіти 2008: 641]. До основних ознак майстерності педагога належать гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, оригінальність і здатність до творчості, яка є визначальною в розрізненні професіоналізму й майстерності [Гончаренко 1997: 251].

Щоб з’ясувати місце правописної компетентності у структурі професіограми викладача лінгвістичних дисциплін, схарактеризуємо кінцевий результат навчання — професійну мовнокомунікативну компетентність. На думку К. Климової [Климова 2011: 21], „це інтегрована особистісна якість, що передбачає: 1) систематизовані знання про мову як найвище надбання цивілізації; 2) знання правил мовного спілкування; 3) знання норм сучасної

української літературної мови, уміння й навички оптимального використання цих знань у професійному спілкуванні, спроможність до рефлексії, розвинуте «чуття мови»; 4) уміння і навички правильної побудови зв'язних текстів, зумовлених потребами професійної комунікації; 5) уміння користуватися інформаційно-довідковими джерелами для українськомовного самонавчання і самовдосконалення”.

Погоджуємося з міркуваннями Т. Симоненко [Симоненко 2006: 45], яка до складу професійної мовнокомунікативної компетентності зараховує предметну, прагматичну, технологічну й мовну професійні компетентності. Предметна професійна компетентність передбачає наявність фахових знань у системі філологічних дисциплін та вміння застосовувати їх у професійному мовленні. Прагматична професійна компетентність опирається на складники дискурсивної компетентності й означає вміння будувати логічні, послідовні й цілісні професійні висловлювання (дискурси) відповідно до умов комунікативної ситуації. Технологічна професійна компетентність — це здатність чітко й виразно висловлювати думку з дотриманням законів техніки мовлення (правильне дихання, адекватна висота, гучність, гнучкість голосу, відпрацьована дикція, дотримання норм орфоєпії) й урахуванням позамовних засобів. Мовна професійна компетентність передбачає знання мови й дотримання норм літературного мовлення, уміння оперувати мовними засобами і стилістично правильно й доречно використовувати їх.

Мовна компетентність, структуру якої зумовлює будова самої мови як рівневої системи, складається з фонетичної, правописної, лексичної, граматичної та інших компетентностей, тому зміст мовної компетентності полягає в засвоєнні категорій та одиниць мови, вивченні системно-структурних утворень семантичного, синтаксичного, морфологічного, фонологічного характеру, необхідних для розуміння й побудови мовлення [Мордовцева 2013: 115–116].

З огляду на вищезазначене можна стверджувати, що в професіограмі викладача лінгвістичних дисциплін правописна компетентність — одна з характеристик спеціаліста, оскільки вона є субкомпетентністю мовної компетентності, яка, своєю чергою, належить до структурних елементів професійної мовнокомунікативної компетентності філолога (див. табл. 1).

За логікою етапів професіографування основою становлення викладача лінгвістичних дисциплін є професійна мовнокомунікативна компетентність. Відповідно правописна компетентність, як її структурна ланка, має важливе значення в професійному зростанні філолога. Для кращого розуміння специфіки формування правописної компетентності схарактеризуємо її як утворення, у складі якого є: 1) когнітивний; 2) операційний; 3) діяльнісний; 4) ціннісно-смысловий; 5) поведінковий компоненти.

Таблиця 1. Правописна компетентність у структурі професіограми викладача лінгвістичних дисциплін

Когнітивний компонент містить теоретичні знання з орфографії та пунктуації української мови, що полягають у володінні відповідним термінологічним апаратом та нормами чинного правопису. На основі цих знань та операцій із застосування вивчених правил студенти здійснюють відповідні дії, які в лінгводидактиці називають правописними вміннями. Правописна компетентність майбутніх філологів передбачає сформованість таких умінь:

- знаходити й розпізнавати орфограми та пунктограми в написаному тексті, розрізняти їх види; з'ясовувати вживання орфограм і пунктограм;
- користуватися словниками для перевірки правильності написань;
- грамотно оформлювати писемне мовлення з урахуванням орфограм і пунктограм; знаходити й виправляти орфографічні та пунктуаційні помилки у своєму та чужому тексті.

Доведені до автоматизму вміння, пов'язані з засвоєнням комплексу знань і їх застосуванням на письмі, перетворюються в правописні навички. Пра-

вописні вміння і навички утворюють другий компонент правописної компетентності — *операційний*, що пов'язаний із третім — *діяльним*, суть якого полягає в застосуванні знань, умінь і навичок на практиці, тобто передбачає хоча б мінімальний досвід використання вивченого матеріалу.

Ціннісно-смісловий складник містить потреби, мотиви та інші ціннісні орієнтири, які передбачають усвідомлення важливості грамотного письма, уміння належно оцінити власний рівень грамотності та працювати над підвищенням рівня сформованості правописної компетентності.

Практично спрямований *поведінковий компонент*, як логічне втілення нематеріального ціннісно-сміслового складника правописної компетентності, передбачає усвідомлювані дії — вчинки й демонструє результат установки, що проявляється в постійній роботі над покращенням культури писемного мовлення, дотриманням правописних норм у кожній комунікативній ситуації (написання реферату, оформлення документа, листування в соціальній мережі тощо).

Правопис української мови охоплює орфографію і пунктуацію, тому відповідна компетентність передбачає належний рівень знань, умінь та навичок з обох згаданих розділів мови. Формування правописної компетентності залежить від багатьох лінгвістичних, педагогічних і психологічних чинників.

Теоретичну основу українського правопису становлять принципи орфографії та пунктуації. Найбільш поширеною і загальновідомою є класифікація, за якою до орфографічних принципів належать фонетичний (передбачає написання слова згідно з літературною вимовою), морфологічний (полягає в тому, що написання морфеми не залежить від вимови й залишається однаковим у різних словах чи формах того самого слова, тому передбачає добір спільнокореневих слів для “ідентифікації” сумнівних орфограм), традиційний (зумовлює написання слова за традицією), смісловий (регулює розрізнення смислу слів та словосполучень). Описані принципи дають змогу зробити висновок про тісний зв'язок у вивченні орфографії з іншими структурними рівнями мови. Процес формування орфографічної навички відбувається на основі мовленнєвої діяльності, тому під час засвоєння відповідних норм важливо враховувати особливості вимови конкретного слова та його граматичних форм. з іншого боку, грамотність залежить від розуміння змісту написаного, що доводить необхідність усвідомлювати значення нових слів.

Розставлення розділових знаків у певній синтаксичній конструкції зумовлюють принципи пунктуації. За синтаксичним принципом наявність певного розділового знака диктує структура самого речення, тобто розділові знаки є виразниками синтаксичних зв'язків. За змістовим принципом розділові знаки вживають з урахуванням сміслових відношень між окремими елементами речення. Суть інтонаційного принципу полягає в тому, що наявність певного розділового знака зумовлена інтонацією синтаксичної структури. Утім,

вивчення пунктуації неможливе без урахування всіх трьох принципів, між якими існує тісний міжсистемний зв'язок.

Педагогічний аспект формування правописної компетентності передбачає: 1) володіння відповідним науково-теоретичним апаратом (знання й розуміння термінів орфографія, орфограма, типи орфограм, орфографічне правило, принципи правопису, пунктуація, розділовий знак, пунктограма, пунктуаційне правило, принципи пунктуації тощо); 2) врахування загальнодидактичних і специфічних принципів навчання (до перших належать принципи активності, свідомості й міцності знань; принципи науковості, систематичності й послідовності, наступності й перспективності, доступності, наочності; принципи зв'язку теорії з практикою, навчання з вихованням, навчання з життям; до других — свідомість і автоматизм під час вивчення орфографії; зв'язок орфографії з граматикою; зв'язок орфографії та пунктуації з розвитком мовлення й мислення; зв'язок пунктуації із синтаксисом; зв'язок пунктуації з виразним читанням; міжкультурний (міжмовний) зв'язок); 3) вироблення системи методів, прийомів, способів і форм роботи, найбільш ефективних у процесі засвоєння відповідного розділу мовознавчої науки.

Висвітлення психологічного аспекту формування правописної компетентності передусім потребує з'ясування суті понять 'мова' і 'мовлення'. Сьогодні ми розуміємо мову як це систему знаків, що є засобом людського спілкування й розумової діяльності, а також способом самовираження особистості. Л. Засекіна [Засекіна, Засекін 2002] пояснює мову як систему словесних знаків, спільних для всіх членів соціуму, регулятор діяльності, засіб комунікації, що допомагає оформлювати й формулювати думки, передавати й узагальнювати суспільно-історичний досвід.

У контексті правописної компетентності опишемо передусім писемне мовлення, яке вимагає чіткого й послідовного викладення думок, дотримання правил правопису й граматики, добору відповідних лексичних засобів. Таке мовлення є зовнішнім, оскільки спрямоване на спілкування з іншими людьми. На протигагу йому, внутрішнє мовлення не передбачає контакту з іншими особами. Людина використовує таку форму мовлення під час міркування, планування, обдумування чогось, не висловлюючись уголос і не записуючи. Зовнішнє мовлення — це процес перетворення думки у слова, її матеріалізація, внутрішнє — зворотній процес, спрямований зовні всередину, процес „випаровування мовлення в думку” [Выготский 1982: 316].

Внутрішнє мовлення є тимчасовим сигналом [Dell, Oppenheim 2015], воно скорочене й уривчасте, оскільки людині, яка думає, відомо, про що йдеться. Внутрішнє мовлення — це внутрішня копія зовнішнього голосу, прогноз звуку голосу, який генерує моторна система [Scott 2013]. На думку П. Гальперіна [Гальперин 1995: 26], внутрішнє мовлення — це прихований мовний процес,

який не можна виявити ні самоспостереженням, ні реєстрацією мовно-рухових органів. Для власне внутрішнього мовлення характерний безпосередній зв'язок звукового образу слова з його значенням і автоматичним протіканням, за якого власне мовний процес залишається за межами свідомості. Таке мовлення з'являється на останньому етапі формування розумових дій, коли мовний процес стає автоматичним, виходить із свідомості, стає у повному розумінні внутрішнім. Ця теза пояснює висновки М. Пучковського [цит. за: Хом'як, 2010], який, аналізуючи процес розгортання навички, побачив, що й тоді, коли правило під час письма не згадано, відбувається регулювання утвореної правописної навички. Однак тут важливе значення має складний об'єднаний процес, пов'язаний із виділенням смислових, слухових і зорових уявлень, тобто індивідуальні особливості мислення, уваги, пам'яті, мовного чуття.

Правописна компетентність — як субкомпетентність мовної та відповідно професійної мовнокомунікативної компетентності філолога — у структурі професіограми викладача лінгвістичних дисциплін є однією з характеристик спеціаліста. Вироблення правописної компетентності залежить від комплексу лінгвістичних, педагогічних і психологічних чинників. Важливе значення у процесі становлення правописної компетентності має мовлення, оскільки процес розгортання правописної навички передбачає перетворення зовнішнього мовлення у внутрішнє, за якого відтворення образу слова відбувається автоматично, а власне мовний процес залишається за межами свідомості. Перспективним вважаємо дослідження інших ланок мовної компетентності в структурі професіограми викладача лінгвістичних дисциплін.

Список використаної літератури

- Бондаренко Н., *Культуромовний аспект формування правописної компетентності учнів*, [в:] „Наукові записки Національного університету „Острозька академія”. Серія: Філологічна”, 2012, вип. 31, с. 159–162.
- Выготский Л.С., *Мышление и речь*, [в:] „Собрание сочинений в 6 т.”, Москва: Педагогика, 1982, т. 2.
- Вітвицька С.С., *Професіограма як модель магістра освіти*, [в:] „Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал”, 2010, № 8 (10), с. 211–224.
- Вітченко А.О., Вітченко А.Ю., *Проектування професіограми викладача вищої школи для системи неперервної педагогічної освіти*, [в:] „Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка”, 2017, вип. 55, с. 174–180.
- Гальперин П.Я., *К вопросу о внутренней речи*, [в:] „Хрестоматия по педагогической психологии”, сост. А. И. Красило, А. П. Новгородцева, Москва: Международная педагогическая академия, 1995, с. 23–31.
- Гончаренко С.У., *Український педагогічний словник*, Київ: Либідь, 1997.

- Гура О.І., *Професіограма викладача вищого навчального закладу як основа його професійної підготовки*, [в:] „Социальные технологии. Актуальные проблемы теории и практики. Международный межвузовский сборник научных работ”, 2007, вып. 36, с. 83–92.
- Енциклопедія освіти*, гол. ред. В. Г. Кремень, Київ: Юрінком Інтер, 2008.
- Засекіна Л.В., Засекін С.В., *Вступ до психолінгвістики*, Острог: Видавництво Національного університету „Острозька академія”, 2002.
- Климова К., *Формування мовно-комунікативної професійної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів*, автореф. дис. ... д-ра пед. наук, Київ, 2011.
- Мірошник З.М., Талаш О.І., *Побудова професіограми викладача вищої педагогічної школи: рольовий підхід*, [в:] „Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України „Проблеми сучасної психології””, 2014, вип. 23, с. 413–425.
- Мордовцева Н. В., *Компетентнісний підхід до формування мовної особистості молодшого школяра*, [в:] „Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки”, 2013, № 13 (272), ч. III, с. 114–119.
- Савченко К.Ю., *Формування професійної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей засобами моделювання педагогічних ситуацій*, [в:] „Science and Education a New Dimension”, Будапешт, 2013, ч. 2, с. 3–7.
- Симоненко Т.В., *Формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів*, дис. ... д-ра пед. наук, Черкаси, 2006.
- Хом'як І.М., *Аналіз підходів до проблеми формування орфографічних навичок*, [в:] Електронний ресурс: <http://eprints.ua.edu/ua/id/eprint/825> (15.08.2019).
- Dell G.S., Oppenheim G.M., *Insights for speech production planning from errors in inner speech*, [in:] „The handbook of speech production”, Boston, MA: Wiley-Blackwell, 2015, p. 404–418.
- Scott M., *Corollary discharge provides the sensory content of inner speech*, [in:] „Psychological science”, 2013, vol. 24, issue 9, p. 1824–1830.

Spysok wykorzystanoi literatury [References]

- Bondarenko N., *Kulturomovnyi aspekt formuvannia pravopysnoi kompetentnosti uchniv [Cultural Aspect of the Formation of Students' Spelling Competency]*, [v:] „Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu „Ostrozka akademiia”. Serii: Filolohichna”, 2012, № 31, s. 159–162.
- Vygotskyi L.S., *Myshlenie i rech. Sobranie sochinenii v 6 t. [Thinking and Speech. Collected Works in 6 Volumes]*, Moskva: Pedagogika, 1982.
- Vitvytska S.S., *Profesiohrama yak model mahistra osvity [Profesiohram as a Model of the Master of Education]*, [v:] „Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii: naukovyi zhurnal”, 2010, № 8 (10), s. 211–224.
- Vitchenko A.O., Vitchenko A. Yu., *Proektuvannia profesiohramy vykladacha vyshchoi shkoly dlia systemy neperervnoi pedahohichnoi osvity [The Projection of a Lecturer's Professiohram]*

- for a System of Continuous Pedagogical Education*], [v:] „Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka”, 2017, № 55, s. 174–180.
- Halperin P. Ia., *K voprosu o vnutrennei rechi [To the Question of Internal Speech]*, [v:] „Khrestomatyia po pedahohycheskoi psykholohyy”, Moskva: Mezhdunarodnaia pedahohycheskaia akademyia, 1995, p. 23–31.
- Honcharenko S.U., *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*, Kyiv: Lybid, 1997.
- Hura O.I., *Profesiohrama vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu yak osnova yoho profesiinoi pidhotovky [Professiogram of a Teacher from a Higher School as the Basis of His Professional Training]*, [v:] „Sotsialnye tekhnologii. Aktualnye problemy teorii i praktiki. Mezhdunarodnyy mezhvuzovskiy sbornik nauchnykh robot”, 2007, № 36, s. 83–92.
- Entsyklopediia osvity [The Encyclopedia of Education]*, hol. red. V. H. Kremen, Kyiv: Yurinkom Inter, 2008.
- Zasiekina L.V., Zasiekin S.V., *Vstup do psykholinhvistyky [Introduction to Psycholinguistics]*, Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu „Ostrozka akademiia”, 2002.
- Klymova K., *Formuvannia movno-komunikatyvnoi profesiinoi kompetentnosti studentiv nefilolohichnykh spetsialnostei pedahohichnykh universytetiv [The Formation of Language-communicative Professional Competence of Students of non-Philological Specialties in Pedagogical Universities]*, avtoref. ... d-ra. ped. nauk, Kyiv 2011.
- Miroshnyk Z.M., Talash I.O., *Pobudova profesiohramy vykladacha vyshchoi pedahohichnoi shkoly: rolovyi pidkhid [The Construction of a High Teacher's Professiogram: a Role Approach]*, [v:] „Zbirnyk naukovykh prats K-PNU imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy „Problemy suchasnoi psykholohii””, 2014, vyp. 23, s. 413–425.
- Mordovtseva N.V., *Kompetentnisnyi pidkhid do formuvannia movnoi osobystosti molodshoho shkoliara [The Competency Approach in the Formation of a Pupil's Linguistic Identity]*, [v:] „Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky”, 2013, № 13 (272), s. 114–119.
- Savchenko K. Yu., *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv filolohichnykh spetsialnostei zasobamy modeliuвання pedahohichnykh sytuatsii [The Formation of Professional Competence of Future Philological Teachers by the Modeling of Pedagogical Situations]*, [v:] „Science and education a new dimension”, 2013, № 2, s. 3–7.
- Symonenko T.V., *Formuvannia profesiinoi movnokomunikatyvnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh fakultetiv [The formation of professional language and communicative competence of students at philological faculties]*, dys. ... d-ra. ped. nauk, Cherkasy, 2006.
- Khomiak I.M., *Analiz pidkhodiv do problemy formuvannia orfohrafichnykh navychok [The Analysis of Approaches to the Formation of Spelling Skills]*, [v:] Elektronnyi resurs: <http://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/825> (15.08.2019).
- Dell G.S., Oppenheim G.M., *Insights for speech production planning from errors in inner speech*, [in:] „The handbook of speech production”, in M. Redford (Ed.), Boston, MA: Wiley-Blackwell, 2015, p. 404–418.
- Scott M., *Corollary discharge provides the sensory content of inner speech*, [in:] „Psychological science”, 2013, vol. 24, issue 9, p. 1824–1830.